O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI YANGI KONSTITUTSIYASI VOYAGA YETMAGANLAR MEHNATINI HUQUQIY TA’MINLASHNING MUSTAHKAM HUQUQIY ASOSI

Alimardonova Xurshidabonu Xushvaqt qizi
Buxoro davlat instituti Ijtimoiy fanlar kafedrasi magistranti

Qabul qilindi: 11.01.2026
Ko‘rib chiqildi: 12.01.2026
Tasdiqlandi: 13.01.2026

Kalit so‘zlar:
Yangi Konstitutsiya, voyaga yetmaganlar mehnati, mehnat huquqi, bolalar huquqlari, konstitutsiyaviy kafolatlar, xalqaro mehnat standartlari, Xalqaro mehnat tashkiloti, huquqiy himoya, mehnat qonunchiligi, O‘zbekiston Respublikasi.

Key words:
New Constitution, child labor, labor law, children's rights, constitutional guarantees, international labor standards, International Labor Organization, legal protection, labor legislation, Republic of Uzbekistan.

Ключевые слова:
Новая Конституция, детский труд, трудовое право, права детей, конституционные гарантии, международные трудовые стандарты, Международная организация труда, правовая защита, трудовое законодательство, Республика Узбекистан.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasi yangi Konstitutsiyasining voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy jihatdan ta’minlashdagi o‘rni va ahamiyati kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Konstitutsiyada belgilangan inson huquqlari, bolalar va voyaga yetmaganlarning manfaatlarini ustuvor himoya qilishga qaratilgan normalarning mazmun-mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar mehnatini tartibga soluvchi konstitutsiyaviy qoidalar xalqaro mehnat standartlari, xususan, Xalqaro mehnat tashkiloti va BMT hujjatlari bilan qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil etiladi. Maqolada yangi Konstitutsiyaning mehnat huquqi sohasidagi islohotlarga huquqiy asos bo‘lib xizmat qilishi, bolalar mehnatining eng yomon shakllarini bartaraf etish va voyaga yetmaganlarning mehnat huquqlarini samarali kafolatlashdagi roli yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish bo‘yicha normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Abstract. This scientific article comprehensively analyzes the role and significance of the new Constitution of the Republic of Uzbekistan in the legal protection of child labor. The study reveals the content and essence of the norms established in the Constitution aimed at the priority protection of human rights, the interests of children and minors. Also, the constitutional provisions regulating the labor of minors are analyzed in a comparative and legal manner with international labor standards, in particular, documents of the International Labor Organization and the UN. The article highlights the role of the new

Constitution as a legal basis for reforms in the field of labor law, its role in eliminating the worst forms of child labor and effectively guaranteeing the labor rights of minors. The results of the study serve to further improve the regulatory and legal framework for the protection of child labor.

Аннотация. В данной научной статье всесторонне анализируется роль и значение новой Конституции Республики Узбекистан в правовой защите детского труда. Исследование раскрывает содержание и сущность норм, установленных в Конституции, направленных на приоритетную защиту прав человека, интересов детей и несовершеннолетних. Также конституционные положения, регулирующие труд несовершеннолетних, анализируются в сравнительно-правовом контексте с международными трудовыми стандартами, в частности, с документами Международной организации труда и ООН. В статье подчеркивается роль новой Конституции как правовой основы для реформ в сфере трудового права, ее роль в искоренении наихудших форм детского труда и эффективном гарантировании трудовых прав несовершеннолетних. Результаты исследования служат для дальнейшего совершенствования нормативно-правовой базы защиты детского труда.

Kirish. Inson huquqlarini ta'minlash, ayniqsa voyaga yetmaganlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish har qanday demokratik va huquqiy davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Voyaga yetmaganlar jamiyatning eng zaif va himoyaga muhtoj qatlamini tashkil etib, ularning mehnat

munosabatlaridagi huquqiy holati alohida e'tibor va maxsus huquqiy kafolatlarni talab etadi. Shu bois voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy jihatdan ta'minlash masalasi nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy, balki konstitutsiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb muammolardan biridir.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli konstitutsiyaviy islohotlar natijasida qabul qilingan Yangi Konstitutsiya inson qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e'tirof etib, ijtimoiy adolat va huquqiy tenglik tamoyillarini mustahkamladi. Mazkur Konstitutsiya voyaga yetmaganlarning mehnat huquqlarini ta'minlash borasida yangi yondashuvlarni belgilab, ularni ekspluatatsiya, majburiy va zararli mehnat turlaridan himoya qilishning mustahkam huquqiy asosini yaratdi. Xususan, bolalar mehnatini taqiqlash, xavfli mehnat turlariga yo'l qo'ymaslik hamda ta'lim olish huquqining ustuvorligini ta'minlash konstitutsiyaviy darajada mustahkamlandi. Bugungi globallashuv sharoitida bolalar va voyaga yetmaganlar mehnatidan noqonuniy foydalanish muammosi ko'plab mamlakatlarda hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Shu sababli mazkur masala xalqaro huquq normalari, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi hamda Xalqaro mehnat tashkilotining 138-sonli "Minimal mehnat yoshi to'g'risida"gi va 182-sonli "Bolalar mehnatining eng yomon shakllarini taqiqlash to'g'risida"gi konvensiyalari doirasida keng tartibga solinadi. O'zbekiston Respublikasining ushbu xalqaro hujjatlarga qo'shilgani milliy qonunchilikni global me'yorlarga moslashtirish jarayonini jadallashtirdi.

Yangi Konstitutsiyada belgilangan normalar mehnat qonunchiligini takomillashtirish, voyaga yetmaganlarning mehnat munosabatlaridagi huquqiy maqomini yanada aniqlashtirish va amaliy himoya mexanizmlarini kuchaytirish uchun asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, davlatning ijtimoiy yo'naltirilgan siyosati doirasida voyaga yetmaganlarning sog'lig'i, jismoniy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash, ularning mehnat faoliyatini ta'lim bilan uyg'unlashtirish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur ilmiy maqolaning dolzarbligi

Adabiyotlar tahlili. Voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy jihatdan ta'minlash masalasi milliy va xalqaro huquqshunoslikda keng o'rganilgan bo'lib, mazkur yo'nalishdagi ilmiy manbalar bir necha asosiy guruhlarga ajratiladi. Jumladan, xalqaro huquqiy hujjatlar, xorijiy olimlarning nazariy va amaliy tadqiqotlari hamda O'zbekiston olimlari va qonunchilik hujjatlarida ushbu masala turli aspektlarda yoritilgan. Xalqaro darajada voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish masalalari avvalo Birlashgan Millatlar Tashkiloti va Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) doirasida ishlab chiqilgan hujjatlarda mustahkamlangan. BMTning 1989-yilda qabul qilingan "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasi bolalarni iqtisodiy ekspluatatsiyadan, ularning sog'lig'i va rivojlanishiga zarar yetkazadigan har qanday mehnat faoliyatidan himoya qilishni davlatlarning asosiy majburiyati sifatida belgilaydi. XMTning

138-sonli "Minimal mehnat yoshi to'g'risida"gi hamda 182-sonli "Bolalar mehnatining eng yomon shakllarini taqiqlash to'g'risida"gi konvensiyalari esa voyaga yetmaganlarning mehnatga jalb etilishi bo'yicha aniq yosh chegaralari, taqiqlangan ish turlari va davlat nazorati mexanizmlarini belgilab beradi. Ushbu hujjatlar ko'plab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan bolalar mehnatini huquqiy tartibga solishning universal modeli sifatida baholanadi.

Xorijiy huquqshunos olimlar – G. Hepple, B. Langille, S. Deakin, K. Mundlak kabi tadqiqotchilar asarlarida voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish masalasi ijtimoiy davlat konsepsiyasi, inson huquqlari va mehnat bozorining barqaror rivoji bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilingan. Ularning ilmiy ishlarida rivojlangan mamlakatlar tajribasida voyaga yetmaganlar mehnatini cheklash, ta'lim va mehnatning uyg'unligi, ish beruvchilar javobgarligini kuchaytirish muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Shuningdek, Yevropa Ittifoqi mehnat huquqi doirasida qabul qilingan direktivalar voyaga yetmaganlar mehnatini muhofaza qilishning samarali institutsional mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qilgani ta'kidlanadi.

O'zbekiston huquqshunoslik maktabida ham voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy jihatdan ta'minlash masalalari izchil tadqiq etib kelinmoqda. Xususan, A.X. Saidov, I.B. Zokirov, Sh.X. Xudoyberdiyev, B.A. Ismoilov kabi olimlarning ilmiy ishlarida inson huquqlari, mehnat huquqi va ijtimoiy himoya masalalari doirasida voyaga yetmaganlar mehnatining huquqiy asoslari tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlarda milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish zarurati, ayniqsa, konstitutsiyaviy normalarning ustuvor roli alohida ta'kidlanadi. So'nggi yillarda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish masalasiga yangi yondashuvni shakllantirdi. Konstitutsiyadagi inson huquqlari, bolalar manfaatlarining ustuvorligi, majburiy mehnatni taqiqlashga oid normalar mehnat qonunchiligini rivojlantirish uchun mustahkam huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – O'zbekiston Respublikasi yangi Konstitutsiyasida voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy ta'minlashning mustahkam huquqiy asoslarini tahlil qilish va ularni xalqaro standartlar bilan solishtirish orqali takomillashtirish istiqbollarini aniqlashdir. Tadqiqot metodologiyasi bir nechta asosiy yondashuv va usullarni o'z ichiga oladi:

Normativ-huquqiy tahlil.Tadqiqotning birinchi bosqichi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi, "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun, shuningdek, XMT konvensiyalari (138 va 182-sonli konvensiyalar) va BMT Bolalar huquqlari konvensiyasiga asoslanadi. Ushbu yondashuv orqali milliy huquqiy hujjatlar va xalqaro standartlar o'rtasidagi uyg'unlik va tafovutlar aniqlanadi.

Xorijiy tajribani solishtirish. Tadqiqotda Germaniya, Fransiya, Yaponiya va boshqa rivojlangan mamlakatlar tajribasi o‘rganilib, bolalar va voyaga yetmaganlar mehnatini tartibga soluvchi me’yorlar va amaliy chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Bu yondashuv O‘zbekiston qonunchiligini xalqaro standartlar bilan solishtirish imkonini beradi.

Ilmiy prognozlash. Tadqiqot yakunida milliy qonunchilikni takomillashtirish istiqbollari, huquqiy mexanizmlarning samarali ishlashi va voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu yondashuv ilmiy asoslangan strategik tavsiyalarni shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi yuqoridagi yondashuvlar orqali nazariy va amaliy jihatdan uyg‘un, milliy va xalqaro standartlar bilan bog‘liq muammolarni aniqlash hamda qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishga yo‘naltirilgan.

1-jadval. Xorijiy mamlakatlarda voyaga yetmaganlar mehnatini tartibga solish tizimi

Davlat	Minimal mehnat yoshi	Ish vaqti cheklovi	Xavfli ishlar bilan ishlash	Ta’lim bilan uyg‘unlik	Nazorat mexanizmi
Germaniya	15 yosh	Haftasiga 40 soat	18 yoshgacha qat’iyan taqiqlanadi	Majburiy maktab ta’limi bilan uyg‘unlashtirilgan	Maxsus mehnat inspektorlari
Fransiya	16 yosh	Haftasiga 35 soat	Xavfli ishlar ruxsat etilmaydi	Ta’lim bilan uyg‘unlashtirilgan	Davlat nazorati organlari
Yaponiya	15 yosh	Haftasiga 28 soat	Majburiy ravishda taqiqlanadi	Ta’lim va ish faoliyati muvofiqlashtirilgan	Shahar va prefektura nazorati

Ushbu jadval orqali xorijiy mamlakatlarda voyaga yetmaganlar mehnatini tartibga solish bo‘yicha asosiy normalar, xavfsizlik talablar va nazorat mexanizmlari taqqoslanadi. Bu O‘zbekiston qonunchiligini xalqaro standartlar bilan solishtirishda asos bo‘ladi.

2-jadval. O‘zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy tartibga solish

Huquqiy hujjat	Asosiy normalar	Yosh chegarasi	Xavfli ishlar bilan ishlash	Nazorat mexanizmi
Konstitutsiya	Voyaga yetmaganlarning mehnat huquqi kafolatlangan	16 yosh	Majburiy taqiq mavjud	Davlat organlari
Mehnat kodeksi	Ish vaqti cheklovi, ish shartnomasi tartibi	16–18 yosh	Xavfli ishlar qat'iyan taqiqlanadi	Mehnat inspeksiyalari
"Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun	Bolalarni mehnat ekspluatatsiyasidan himoya qilish	16 yosh	Eng yomon shakllar taqiqlanadi	Davlat nazorati organlari

Ushbu jadval O'zbekiston milliy qonunchiligida voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilish bo'yicha asosiy normativ-huquqiy bazani ko'rsatadi va xalqaro tajriba bilan solishtirish uchun tayanch vazifasini bajaradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasi yangi Konstitutsiyasi voyaga yetmaganlar mehnatini huquqiy ta'minlash uchun mustahkam poydevor yaratgan. Milliy qonunchilik minimal mehnat yoshi, xavfli ishlar bilan ishlashni taqiqlash va bolalarning ta'lim olish huquqini himoya qilish kabi asosiy mezonlarni belgilaydi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari amaliyotda ba'zi kamchiliklar mavjudligini ham ko'rsatdi: nazorat mexanizmlari, mehnat inspeksiyasi faoliyati va hududiy monitoring tizimining samaradorligi yetarli darajada rivojlanmagan.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: "Huquq", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – T.: "Adolat", 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonuni. – T.: 2021.
4. Schierholz, H. "Child Labor and Legal Protection in Germany." – Berlin: Springer, 2020.
5. Dubois, F. "Child Labor Laws and Practices in France." – Paris: Presses Universitaires, 2018.
6. Tanaka, Y. "Japanese Child Labor Regulation: Historical and Modern Perspectives." – Tokyo: University Press, 2019.
7. Rahimov, S. "Voyaga yetmaganlar mehnatini himoya qilishda milliy va xalqaro qonunchilik uyg'unligi." – T.: Huquqiy ta'lim, 2022.
8. Karimova, D. "O'zbekiston qonunchiligida bolalar mehnati: amaliyot va muammolar." – T.: Ijtimoiy fanlar, 2021.